

miękkiej rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej (m.in. myśli politycznej, kultury politycznej, świadomości przemian cywilizacyjnych);

3. w badaniach europeistycznych ważną rolę przywiązuje się do łączenia ujęć teoretycznych z analizą praktyki kulturowej;

4. istotną część specyfiki badań europejskich stanowi rozpoznawanie rzeczywistości pozostającej w toku przemian i wciąż nowego stawania się;

5. w nurcie badań europeistycznych nośne jest rozpoznawanie tzw. obrzeży kulturowo-cywilizacyjnych, jakimi są *małe państwa*, transformacji ustrojowej w przestrzeni rosyjskiej, kwestie bezpieczeństwa międzynarodowego.

Andrzej Chodubski

Jakub Potulski, *Wprowadzenie do socjologii stosunków politycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2011, ss. 389.

We Wstępie do książki wskazuje się, że zjawiska ze sfery polityki z uwagi na swą wielowymiarowość wykraczają poza ścisłe granice jednej tylko dyscypliny badawczej. We współczesnym obrazie rozwoju nauk humanistycznych i społecznych obserwuje się odchodzenie od wąskodyscyplinarnych analiz na rzecz ujęć integracyjnych. Obserwując tendencje ewolucji nauk humanistycznych i społecznych zauważa się, że coraz silniejsze staje się zacieranie granic pomiędzy poszczególnymi naukami, a akcent kładzie się przede wszystkim na ogólne syntezę teoretyczne. Socjologia polityki jest specyficznym podejściem do analiz sfery polityki, która integruje różne punkty widzenia na nią, a zarazem korzysta nie tylko z socjologicznego i politologicznego punktu widzenia, ale także z filozoficznego, prawniczego, ekonomicznego, psychologicznego czy też historycznego. Socjologia polityki ze względu na swoją interdyscyplinarność i wielowymiarowość podejmowanych zagadnień nigdy nie była dyscypliną, którą łatwo byłoby zdefiniować i wskazać na właściwy jej obszar badań. W najszerszym rozumieniu socjologia polityki analizuje związki i relacje zachodzące pomiędzy polityką a społeczeństwem.

Socjologia polityki, analizując fakty i zachowania zwyczajowo nazywane „politycznymi” i umiejscawiając je w szerokim kontekście społecznym, stała się współcześnie ważną dziedziną badań nad sferą polityki. Pozwala ona na pełniejsze i lepsze rozumienie zjawisk polityki poprzez wiązanie ich z warunkami strukturalnymi, kulturowymi i historycznymi oraz z działaniami podejmowanymi w tych warunkach przez podmioty indywidualne i zbiorowe.

W książce wiedzę faktograficzną podzielono na cztery części, tj. I. Metodologiczne problemy socjologii polityki; II. Władza; III. Społeczne podstawy polityki; IV. Socjologia podmiotów polityki. W części pierwszej zaprezentowano kwestie: 1. Polityka i nauka o polityce; 2. Socjologia polityki; 3. Klasyczny okres rozwoju socjologii polityki; 4. Współczesna socjologia polityki. W części drugiej – 1. Socjologiczna analiza zjawiska władzy; 2. Legitymizacja władzy; 3. Przywództwo polityczne; 4. Elity polityczne. W części trzeciej – 1. Kulturowe aspekty polityki; 2. Struktura społeczna; 3. Gospodarka; 4. Sfera publiczna. W części czwartej – 1. Państwo; 2. Jednostka; 3. Nowe ruchy społeczne; 4. Społeczeństwo obywatelskie; 5. Media.

Prezentując zagadnienia polityki i nauki o polityce zauważa się, że polityka jest zjawiskiem różnorodnym i dlatego też pojawiają się trudności z dokładnym określeniem tego terminu. Politykę definiuje się jako sprawowanie władzy, podejmowanie wspólnych decyzji, alokację ograniczonych zasobów, źródło podstępów, oszustw i manipulacji. Jest to pojęcie wieloznaczne i definiowane odmienne z różnych pozycji i orientacji teoretyczno-metodologicznych. W polityce jako specyficznej sferze aktywności społecznej człowieka widzi się zatem albo dziedzinę zaspokojenia potrzeb i interesów, zapewnienia poczucia bezpieczeństwa i stabilności, gwarantowania szerokiego udziału obywateli w decydowaniu o sprawach publicznych czy tworzeniu warunków swobodnego kształtowania własnych losów, albo też stosowanie przemocy, preradzające się w siłę, chęć dominacji, sięgnięcia po władzę w celu podporządkowania innych własnej woli; sferę daleką od etycznej klarowności i jednoznaczności, w której środki stają się celami i na odwrót, zaś

skuteczność określa wybór metod i sposobów postępowania, bez względu na ich kształt.

Przywołując myśl Platona, który napisał: „Więc teraz poprawmy to i jak powiedziałem, rozdzielmy umiejętność opiekuńczą, ludzką na dwie części według tego czy się opiera na gwałcie, czy na dobrej woli (...) I tę, która stoi na gwałcie nazywamy tyranią, a tę umiejętność wypasania trzód, która po dobrej woli chętnymi dwunogami rządzi, nazwiemy umiejętnością polityczną. Kto tę umiejętność posiada i tę opiekę wykonywa, ten jest istotnie królem i politykiem” (s. 74).

Dla Platona polityka była to umiejętność królewska, która nad wszystkimi panuje, troszczy się o wszystko w państwie. Zapoczątkowane przez Platona rozumienie polityki jako „królewskiej” umiejętności rządzenia państwem/wspólnotą upowszechniło się w tradycji filozofii europejskiej i do obecnego czasu w ujęciach słownikowych polityka postrzegana jest jako *sztuka rządzenia państwem*.

Wskazuje się w wykładzie, że polityka jest nierozzerwalnie związana z fenomenem konfliktu, czyli współzawodnictwa między rywalizującymi siłami, odzwierciedlającego różnorodność poglądów preferencji, potrzeb i interesów, oraz kooperacji czyli współpracy, osiągania zamieszczonych osób poprzez działania zbiorowe.

Przypomina się, że socjologia polityki pozostaje w sąsiedztwie z wiedzą potoczną, która jest zbiorem wiadomości osiągniętych obojętnie jakim sposobem i cechuje ją: 1. przypadkowość doboru spostrzeżeń i wiadomości; 2. niepełny krytycyzm, wynikający z niesprawdzonych sądów empirycznych, brak krytycznej analizy ubranych wiadomości; 3. brak systematyczności (luźne powiązanie i współistnienie sądów niejednokrotnie przypadkowych). Dlatego też wiedza potocznej (zdroworozsądkowej) przeciwstawia się nauce, która jest wiedzą uporządkowaną i wewnątrznie spójną. Naukę wyróżnia sposób zdobywania wiadomości, ich systematyczny wybór, planowość, metodyczność, sposoby uzasadnień itp. Każda dziedzina wiedzy, aby mogła uzyskać status odrębnej nauki, musi mieć określony przedmiot swoich badań i dysponować odpowiednimi metodami badawczymi. Nie może to być zatem wiedza potoczna, czyli zbiór prywatnych i zbiorowych

wyobrażeń, które ludzie zdobyli, obserwując przez pokolenia otaczający ich świat oraz przekazywanych im przez poprzednie generacje. To wszystko, w odróżnieniu od wiedzy naukowej, stanowi zbiór mniemań, przesądów i poglądów. W literaturze przedmiotu uznaje się, że nauki humanistyczne i społeczne, a w tym politologia, gromadzą wiedzę, którą zdobyła metodą naukową, rości sobie pretensje do wyższości nad potocznymi opiniami i poglądami. Jest to wiedza, o której sądzi się, że udziela rzetelnych, wiarygodnych i sprawdzonych informacji o tym, jak rzeczy mają się naprawdę. Jest to wiedza wychodząca od faktów i kończąca się na faktach, ale ponadto zawiera także idee teoretyczne, domysły, dzięki którym porządkowanie i łączenie faktów ze sobą staje się możliwe.

Przypomina się, że zjawiska polityczne są podmiotem badań takich dyscyplin, jak: 1. filozofia i teoria polityki; 2. teoria państwa i nauka o ustrojach politycznych; 3. ekonomia polityczna; 4. socjologia stosunków politycznych; 5. psychologia polityki; 6. antropologia polityczna; 7. nauki historyczno-polityczne: historia doktryn politycznych, historia dziejów politycznych, historia stosunków międzynarodowych; 8. geografia polityczna.

Podkreśla się, że nauki zajmujące się rozpoznawaniem polityki pełnią cztery podstawowe funkcje, tj. 1. opisową, zwaną deskryptywną, która ma udzielić odpowiedzi na pytania: jak jest? jaka jest rzeczywistość polityczna? jak było? Są to pytania opisowe, które mają przede wszystkim weryfikować fakty. Opis stanowi pierwszy niezbywalny krok do przejścia ku pozostałym funkcjom nauk o polityce. Z perspektywy socjologicznej pytanie opisowe winno brzmieć: jak jest naprawdę? gdyż rola socjologii polega na podważaniu i obalaniu różnych mitów i złudzeń typowych dla perspektywy potocznej, ma ona zaglądać pod powierzchnię zjawisk naocznie postrzeganych, szukając głębszych, ukrytych warstw rzeczywistości społecznej; 2. wyjaśniającą, zwaną eksplanacyjną, polegającą na udzielaniu odpowiedzi na pytania: dlaczego, po co, z jakiej przyczyny dane zjawisko (procesy) w ogóle zaistniały lub dlaczego mają takie, a nie inne właściwości? Wskazuje się, iż odpowiadając na pytanie – dlaczego jest tak właśnie?; należy odróżnić przyczyny rze-

czywiste i pozorne, odbywać głębokie mechanizmy zjawisk, ukazywać ich powiązania z kontekstem innych zjawisk wcześniejszych; 3. przewidującą, czyli prognostyczną (predyktywną), która ma udzielić odpowiedzi na pytania: jak rzeczywistość polityczna będzie wyglądać w przyszłości albo kiedy określone zjawiska (procesy) będą miały miejsce? W tym przypadku należy umiejętnie przewidywać przyszły bieg zdarzeń, wy wpływające, z praw naukowych spodziewane tendencje, uzasadnione prognozy społeczne; 4. instrumentalną, wyróżniającą zapotrzebowanie na odpowiedź na polityczne pytania: jakie podjąć działania (decyzje), aby osiągnąć pożądaną rezultat albo co należy zrobić, aby przewidywania dotyczące projektowanej rzeczywistości społecznej się (lub spełniły)?

Podkreśla się, że wśród funkcji nauki ważne miejsce zajmuje prognostyka, czyli dostarczanie wiedzy o ogólnych prawidłowościach przebiegu zjawisk danego typu, pozwalające przewidywać przyszłe konsekwencje dla rozwoju. Zauważa się, że celem każdej dyscypliny naukowej jest dostarczanie trafnych przewidywań, gdyż stanowią one warunek niezbędny do skutecznego działania w różnych sferach życia społecznego. Funkcja prognostyczna wypełnia ważną rolę społeczną, będąc odpowiedzią na potrzeby emocjonalne człowieka; zainteresowanie przyszłością występuje powszechnie w ciągu całego okresu rozwoju ludzkości, a refleksja nad daleką i bliską przyszłością stanowi nieodłączny aspekt potocznego myślenia i działania ludzi.

W ukazywaniu dyscyplinarnym socjologii polityki zauważa się, że o odrębności poszczególnych dyscyplin w ramach nauki decyduje ich specyficzny przedmiot i metody badawcze. Nierzadko spotyka się jednak dyscypliny, których przedmiot badań pokrywa się, bądź też jest trudny do rozgraniczenia. Wskazuje się, że socjologia polityki charakteryzuje się przede wszystkim interdyscyplinarnym podejściem do badanego problemu, a w jej ramach pokrywają się ze sobą politologia i socjologia. Podobnie jak w przypadku innych interdyscyplinarnych przedmiotów (np. filozofia polityki, psychologia polityki, psychologia społeczna), granica między politologią a socjologią polityki jest nieostra. Obydwie nauki badają podobne tema-

ty (np. wybory i głosowania, ruchy społeczne i partie polityczne, państwo, stosunki międzynarodowe itp.) i czynią to w podobny sposób. Jednakże często badają one podjętą problematykę z różnych punktów widzenia, zadają odmienne pytania i wykorzystują odmienne perspektywy teoretyczne. Politologia orientuje się ku badaniom, w jaki sposób funkcjonują instytucje polityczne (empiryczna politologia) lub na idealnych formach sprawowania władzy (normatywna politologia). Politolodzy koncentrują się na lepiej dostrzegalnych aspektach „gry politycznej”, na poszczególnych szczeblach władzy (lokalnej, narodowej, międzynarodowej) i na aktualnych działaniach na każdym z poziomów (głosowanie w wyborach, wprowadzanie nowych praw, administrowanie, rządzenie). Socjologowie polityki koncentrują się natomiast na powiązaniach i interakcjach występujących między społeczeństwem a państwem, relacjach władzy oraz dynamice procesów politycznych, zachodzących w różnych sferach życia publicznego. Zarówno politologia, jak i socjologia polityki zajmują się instytucjonalnymi przejawami polityki, np. sposobami sprawowania władzy państwowej przez instytucje państwa, takie jak rząd czy parlament, ale czynią to z odmiennych perspektyw. Politologia koncentruje się raczej na wewnętrznej strukturze władzy państwowej (scentralizowana czy zdecentralizowana, skoncentrowana czy rozproszona) i jej mechanizmach, natomiast socjologia polityki postrzega władzę państwową jako centralną pozycję w społeczeństwie, gdzie następuje koncentracja i konsolidacja władzy.

W Polsce renesans zainteresowania socjologią polityki rozpoczął się po 1981 r. Postępujące upolitycznienie życia publicznego i wszechobecność w nim dyscyplin polityki spowodowały „upolitycznienie” też socjologii wynikające w dużej mierze z potrzeby systematycznego opisu współczesnego społeczeństwa polskiego.

Zauważa się, że socjologia polityki ma pięć cech charakterystycznych, tj. 1. ujawnia koncentrację na badaniach zmian i konfliktów, włączając w to przede wszystkim zmiany ogólnosiątkowe (procesy globalizacji) i badania nowych ruchów społecznych; 2. zajmuje się postrzeganiem kultury (np. język, symbole, media) jako wymiarem analizy zjawiska władzy we współ-

czesnych społeczeństwach; 3. rozpoznaje powiązania w badaniach na politykę poziomów globalnego, społecznego, organizacyjnego i grupowego; 4. bada kształtowanie się nowej tożsamości społecznej i nowych ruchów społecznych oraz ich wzajemnych powiązań jako kluczowych problemów; 5. rozpoznaje struktury (instytucje) z działaniem (myślenie, świadomość, działające społecznie).

Przypomina się, że każda dziedzina badań posiada kilka kluczowych pojęć, które są używane przez badaczy chcących rozpoznawać podstawowe problemy badawcze. Wśród nich szczególnie miejsce zajmuje *władza*. W jej prezentacji posłużono się zarówno holistycznym, jak i wąskoanalitycznym jej oglądem poznawczym.

Objasniając kulturowe aspekty polityki przypomina się, że pojęcie *kultury* jest jednym z najczęściej stosowanych w naukach humanistycznych i społecznych. Jest ono wieloznaczne zarówno w pojmowaniu naukowym, jak i potocznym. W najszerszym definiowaniu oznacza ono wszystko, co nie jest naturą, ale działaniem człowieka, który jako jedyny w przyrodzie gatunek nie tyle sam się biologicznie dostosowuje do warunków, w jakich żyje, ale warunki te zmienia i dostosowuje do swoich potrzeb. Zauważa się, że przez pojęcie *kultury* można rozumieć wszelkie zjawiska, bardzo zróżnicowane w zakresie swego pochodzenia, natury i funkcji, ale podstawowymi elementami kultury są ludzkie działania oraz pochodzące od nich przedmioty, które stanowią zewnętrzną, zobiektywizowaną postać kultury. Kultura to wszystko – co ludzie czynią, myślą i posiadają jako członkowie danej zbiorowości. Kultura jest zawsze zlokalizowana w czasie i przestrzeni oraz w zbiorowości społecznej. Immanentnym atrybutem każdego społeczeństwa jest struktura, rozumiana jako układ stosunków, hierarchii i dystansów między ludźmi, kategoriami społecznymi, organizacjami, instytucjami i innymi elementami, dającymi się w społeczeństwie wyodrębnić.

W prezentacji zjawisk i procesów z zakresu socjologii polityki istotne miejsce zajmuje *jednostka*. Zauważa się, że od zarania dziejów postrzegania intelektualnego świata ujawniają się kontrowersje poznawcze dotyczące jej autono-

mii i określenia miejsca w społeczeństwie. Zauważa się też, że życie polityczne nie ogranicza się tylko do ortodoksyjnych form działania politycznego: do działania na obszarze oficjalnych instytucji państwa, partii politycznych czy wyborów reprezentacji parlamentarnej i rządu. Ruchami społecznymi nazywa się zazwyczaj zbiorowe dążenie ludzi do realizacji wspólnego celu. Uważa się je obecnie za główne agendy zmian życia społecznego. Ruchy społeczne są zwykle definiowane jako zbiorowe dążenia do przeprowadzenia jakiegoś rodzaju zmiany społecznej.

Prezentację problemu poznawczego – określenia miejsca socjologii polityki wśród innych dyscyplin poznania humanistycznego i społecznego dopełnia starannie zgromadzona Bibliografia (s. 377–389). Wskazuje się w niej tytuły najnowszych studiów dotyczących tej dyscypliny naukowego poznania.

Książka zasługuje na uwagę czytelniczki przede wszystkim ze względu na:

1. określenie istoty i powołania naukowego socjologii stosunków politycznych;
2. wskazane zależności między politologią a socjologią polityki;
3. zaprezentowanie przewartościowujące podstawowych kategorii życia politycznego, oraz ukazania ich w perspektywie socjologii polityki;
4. dostarczenie starannie uporządkowanej literatury przedmiotu, dotyczącej socjologii polityki;
5. wskazanie relacji między „twardym” i „miękkim” rozpoznawaniem rzeczywistości politycznej.

Andrzej Chodubski

Odslony współczesnej polityki, red. Janusz Golinowski, Artur Laska, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2012, ss. 281+1 nlb.

Analiza współczesnej rzeczywistości politycznej określana odstonami jest przekonywującym wyzwaniem naukowym. Słusznie też we Wstępie do prezentowanej książki podkreśla się, że szybko zmieniająca się rzeczywistość ujaw-